

OVIDIU PAPADIMA – O EVOCARE

Teodor Vârgolici

Ovidiu Papadima a binemeritat un loc de frunte printre *Creatorii și lumea lor*, al căror mesaj l-a transmis prin amplul și remarcabilul său volum caleidoscopic cu acest titlu. Îmi fac o datorie de conștiință din a-i aduce un omagiu postum, pentru că, alături de marele nostru Profesor, G. Călinescu, pentru mine, ca și pentru alți cercetători tineri din acea vreme, din cadrul Institutului de Istorie Literară și Folclor, Ovidiu Papadima ne-a fost nu numai un mentor spiritual, ci și un adevărat părinte spiritual. Viața i-a oferit lui Ovidiu Papadima și mulțumirea unor mari împliniri, relevând semnificațiile de *Neam, sat, oraș în poezia lui Octavian Goga*, descifrând *O viziune românească a lumii și Ipostaze ale iluminismului românesc*, cercetând în profunzime *Literatura populară română*, închinând fundamentale monografii lui Anton Pann, Cezar Bolliac și Ion Pillat, ca și alte substanțiale exegeze, impunându-l drept o prestigioasă personalitate a culturii românești, ca o conștiință lucidă și demnă a literaturii române. Dar vitregiile vremurilor sub care ne-am aflat în a doua jumătate a secolului al XX-lea l-au încercat greu și pe Ovidiu Papadima, supunându-l pe nedrept coercițiunilor nefaste din temnițele comuniste, și din care s-a salvat grație, în primul rând, lui G. Călinescu.

Pe Ovidiu Papadima l-am întâlnit prima dată în primăvara anului 1952, când am fost numit de G. Călinescu preparator și apoi cercetător științific în cadrul Institutului, moment decisiv care mi-a marcat destinul și pe care l-am rememorat într-un capitol anterior. Ovidiu Papadima a fost cel care, și la propriu și la figurat, m-a dus de mână la Biblioteca Academiei Române, învățându-mă metodologia cercetării istorico-literare, de la consultarea fișierului până la sistematizarea datelor în structura specifică fiecărui studiu. Era un om de o rară amabilitate, de o cuceritoare căldură sufletească și modestie, dar, în același timp, de o categorică disciplină a muncii, de o neînduplecată exigență științifică, țelul său fiind acela de a-i ridica pe cei tineri la nivelul înalt al culturii sale, la vastul său orizont istorico-literar, la temeinicia sistemului său informațional.

La fel de exigent era în toate problemele care priveau direct activitatea Institutului, cum am avut posibilitatea să constat în primul rând ca secretar de redacție al revistei „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”. Ca director al acestei publicații, G. Călinescu citea și aviza studiile și articolele ce urmau să fie incluse în sumarul ei. După stingerea sa din viață, director al revistei a fost numit academicianul Alexandru Dima de la Iași, care a devenit apoi și directorul Institutului. La alcătuirea fiecărui număr al revistei, Al. Dima nu mai citea integral studiile și articolele propuse spre a fi incluse în sumar, ci îmi recomanda să solicit

opinia celor mai competenți membri ai Institutului. De bună seamă, primul la care apelam era Ovidiu Papadima. Cu o conștiinciozitate exemplară și cu un ireproșabil simț valoric, își expunea opiniile în referate mai ample sau mai succinte, în funcție de problematica abordată în studiile și articolele respective. Din fericire, am păstrat manuscrisele unor asemenea referate, cum este cel de mai jos, datat 27 decembrie 1965, privind proiectul de a permanentiza o rubrică de bibliografie la zi, în „Revista de istorie și teorie literară”:

„Personal, consider că o bibliografie servind istoria literară – într-un periodic de specialitate cum e «Revista de istorie și teorie literară» – nu poate fi într-adevăr utilă decât dacă cuprinde nu numai cărțile, ci și ceea ce se publică în periodice: studii, articole, necroloage, comemorări și aniversări, recenzii etc. Astfel, având în vedere numai cărțile, se pune un accent exagerat pe unele publicații modeste, cum sunt cele din «Biblioteca școlarului», pentru motivul că au prefețe, deși ele sunt la nivelul corespunzător profilului colecției, și se pot trece cu vederea adesea studii fundamentale apărute în reviste. Așa cum se prezintă acum bibliografia pentru nr. 1, reprezintă un serios și vizibil pas înapoi față de realizările anterioare, cum e, de exemplu, bibliografia din «Dacoromania». A renunța la consemnarea cărților cu prefețe – fie ele în colecțiile de popularizare precum «Biblioteca pentru toți» și «Biblioteca școlarului» – nu este o soluție, pentru că ar sărăci și mai mult rubrica, în chip nemotivat.

Dar, pentru lărgirea spațiului bibliografiei în sensul precizat mai sus, se cere o bună organizare a *documentării* în Institutul nostru, documentare pe care, cu toate ostelurile și îndemnurile mele, cu toată bunăvoința tov. Peștișu, așa cum funcționează el acum, nu se poate realiza de către el singur, iar tinerii noștri documentariști consideră această muncă drept un provizorat neplăcut. În plus, ei sunt atrași mereu în alte munci, în cadrul Institutului nostru, prin însăși organizarea efectuării planului nostru anual.

De aceea, îmi permit să opinez că trebuie să fim foarte precauți și cu promisiunile pentru viitor față de cititorii revistei, în ceea ce privește această rubrică de bibliografie. Mă gândesc în primul rând la intenția de a o completa cu cărțile străine privind istoria literară. Această completare – dacă am înțeles eu bine – cere o muncă pregătitoare foarte bine organizată, ca să poată cuprinde intrările în bibliotecile noastre publice și cărțile despre care se referă în periodicele noastre, prin recenzii, articole etc. Să dăm câteva titluri la întâmplare, cred că nu e nici util nici onorabil, din punct de vedere științific. Deci, întâi să organizăm această bibliografie străină și apoi să o anunțăm public.

În ce privește ordinea capitolelor din bibliografia de față, opinez pentru următoarele: A: I. Studii de istorie literară; II. Studii de critică și teorie literară (rubrica de teorie, rămânând singură, amenințată să fie totdeauna neplăcut de firavă); III. Studii traduse din alte limbi. B: I. Documente literare și bibliografice (cu acestea se începe totdeauna orice fel de bibliografie); II. Opere complete și ediții de referință; III. Opere de autori români cu prefețe, note și comentarii (Termenul de «aparat

critic» pentru volume din «Biblioteca școlarului» mi se pare prea pretențios); IV. Traduceri. Ediții de opere cu studii introductive sau prefețe.

Îmi dau seama că aceste propuneri ale mele nu implică numai schimbarea ordinii rubricilor, ci și pe alocuri modificări în însăși structura lor. Probabil că timpul disponibil până la predarea nr. 1 nu îngăduie realizarea lor. Am ținut totuși de datoria mea să le consemnez. De asemenea, am făcut și corectura textului de față, deoarece am observat unele inconsecvențe în tehnica bibliografiei, precum și unele fișe duble, care se refereau amândouă la aceeași carte”. (Ovidiu Papadima).

Un alt referat, datat 24 februarie 1966, susținea publicarea unui articol al lui Geo Șerban despre un text necunoscut al lui Nicolae Filimon:

„Articolul *Încă un text necunoscut al lui Nicolae Filimon* – semnat de Geo Șerban, bun cunoscător al epocii respective, deoarece se ocupă cu ediția operelor lui Al. Odobescu – constituie o prețioasă contribuție nouă, după cea dată de curând de N. Vătămanu, în «Viața românească» 11/1965. Geo Șerban comunică descoperirea unui articol semnat cu numele întreg de N. Filimon, în ziarul ieșean «Tribuna română», III, 1861, nr. 143, intitulat *Artele și științele în România*. Geo Șerban prezintă articolul ca total necunoscut până acum. Nu am avut posibilitatea – în timpul foarte scurt pe care îl am la îndemână – să verific exactitate acestei informații, decât bazându-mă pe memorie. Dată însă fiind familiaritatea lui Geo Șerban cu epoca și deoarece nici eu nu-mi aduc aminte că articolul ar fi figurat în vreo ediție N. Filimon – nu cred că Geo Șerban să fi căzut în ispita unui entuziasm neverificat. Contribuția e prețioasă întrucât – pe lângă cea a lui N. Vătămanu – umple un gol de informație asupra activității lui N. Filimon între anii 1860 și 1862. Pe de altă parte, articolul lui N. Filimon oglindește sugestiv personalitatea scriitorului, ca și preocupările lui în perioada elaborării *Ciocoilor vechi și noi*. Geo Șerban reproduce citate elocvente, din articolul lui N. Filimon, în acest sens. Propun deci publicarea articolului lui Geo Șerban într-o rubrică adecvată” (Ovidiu Papadima).

Articolul lui Geo Șerban a apărut în „Revista de istorie și teorie literară” nr. 2 din 1966, iar articolul lui N. Filimon a fost reprodus de Mircea Anghelescu în volumul II al ediției critice *Opere* de Nicolae Filimon, din 1978.

La 7 decembrie 1966, Ovidiu Papadima își expunea opinia privitoare la o problemă dificilă, aceea a stabilirii paternității unor articole apărute în revista „Viața românească” din primele decenii ale secolului al XX-lea:

„I. Crețu: *Contribuții la cunoașterea scrierilor lui G. Ibrăileanu (Precizări și restituiri literare)* IV. Precum indică și titlul, prof. I. Crețu continuă pioasa muncă de identificare a scrierilor nesemnate de G. Ibrăileanu, cât mai ales, interesanta discuție cu privire la articolele semnate G. Topîrceanu sau cu inițialele lui – pe care prof. Crețu le consideră ca ale lui Ibrăileanu. De astă dată intră sub focul polemic – cu un tir tot așa de vivace și necruțător ca și cel folosit în celelalte intervenții ale D-sale – monografia *G. Topîrceanu* de Const. Ciopraga, privită numai sub aspectul problemei paternității a două articole: *Eminescu și epigonii lui* (nesemnat) și *Pe un*

volum de Eminescu (semnat G. Topîrceanu), pe care I. Crețu le atribuie lui G. Ibrăileanu. Articolul continuă deci seria celor publicate în «Revista de istorie și teorie literară» – deci apariția lui în revistă e o consecință firească. În plus – indiferent dacă cititorii îi vor da total sau parțial dreptate autorului și spiritului său incisiv polemic – el pune în subsidiar, ca și celelalte, o întrebare de toată gravitatea; până unde poate merge dreptul autorilor de monografii și de ediții de a atribui operei scriitorilor texte pe care ei nu și le-au revendicat niciodată și a-i caracteriza pe temeiul lor?» (Ovidiu Papadima).

Cu timpul, lui Ovidiu Papadima a trebuit să i se recunoască marele său prestigiu științific, acordându-i-se dreptul de a avea doctoranzi, atât din cadrul Institutului, cât și din afara lui. Printre primii care au susținut examenul de admitere la doctorat, cu Ovidiu Papadima drept conducător științific, m-am numărat și eu, în anul 1968. Cunoscător profund al evoluției literaturii române, al exegezelor consacrate scriitorilor clasici, ca și al lacunelor acut resimțite din acest domeniu, Ovidiu Papadima mi-a fixat ca temă a tezei de doctorat o monografie despre Dimitrie Bolintineanu, scriitor cunoscut doar prin des recitatele legende istorice, dar a cărei operă și personalitate reverberează semnificații mult mai ample și mai importante, fiind totodată, alături de Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu, un factor activ în făurirea statului român modern. În perioada pregătirii tezei de doctorat eram obligați să prezentăm, anticipat, trei referate asupra unor aspecte principale ce urmau să fie tratate în teză. Primul meu referat trebuia să fie despre gazeta „Poporul suveran”, apărută în timpul Revoluției de la 1848, unul din principalii colaboratori și, o perioadă, chiar redactorul ei responsabil fiind Dimitrie Bolintineanu. Am întocmit un scurt referat, de câteva pagini, și l-am prezentat profesorului Ovidiu Papadima. Când l-a văzut că nu are decât câteva pagini, mi l-a restituit, cu severitate, spunându-mi să fac un referat mult mai amplu, mai amănunțit, începând de la articolul-program până la menționarea tipografiei unde se tipărea, de pe ultima pagină. A fost pentru mine o lecție care m-a învățat să-mi însușesc metodologia istoriei literare.

Ca un adevărat părinte spiritual, Ovidiu Papadima s-a zbatut, a făcut toate diligențele necesare la Academia Română ca să mi se acorde o bursă de studii la Paris, în vederea pregătirii tezei de doctorat, pentru că biografia și opera lui Dimitrie Bolintineanu, atât înainte, cât și după Revoluția de la 1848 au fost strâns legate de prezența sa în capitala Franței. Ajuns, în sfârșit, la Paris, în decembrie 1968, mi-am început cercetările la Bibliothèque Nationale și am descoperit, într-adevăr, numeroase și importante date inedite despre studiile lui D. Bolintineanu la Collège de France, despre activitatea sa în cadrul Societății Studenților Români din Paris, și apoi, după 1848, în mijlocul exilaților români, iar mai târziu, despre ecourile pe care le-a avut în presa franceză volumul său de versuri *Brisés d'Orient*, apărut în 1866, toate aceste date și multe altele integrându-se în teza de doctorat, cu titlul *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, publicată în 1971.

În perioada bursei mele la Paris, am întreținut, evident, un contact epistolar cu Ovidiu Papadima, care îmi răspundea cu aceeași nedeazămințită bunăvoință, dându-mi sfaturi și orientându-mi cercetările. La 26 ianuarie 1969 îmi scria:

„Dragă Teodore,

Am citit cu bucurie rândurile de pe ilustrata Dumitale de Crăciun și cu o încântare pe care ți-o poți închipui lunga și frumoasa scrisoare din 31 decembrie. A fost ca și cum aș fi sosit și eu, împreună cu D-ta, în marele oraș și l-am fi cutreierat împreună. Ți mulțumesc din inimă și te rog – când vei mai avea un pic de răgaz – să mai îmi scrii, dându-mi noutăți despre munca D-tale.

Pe aici pe la Institut, noutăți nu prea sunt multe. Mi-a zis odată Al. Dima că ți-ai cerut prelungirea șederii la Paris, ceea ce m-a bucurat, având astfel certitudinea că ai găsit mult material în legătură cu teza D-tale de doctorat și că ești hotărât să faci toate sacrificiile pentru a te putea întoarce în țară cu un rod științific cât mai bogat. I-am spus și directorului toate acestea.

De curând, am avut la Institut ședința de analiza muncii, în plen. În prealabil, am avut o ședință a conducerii, cu același obiectiv. În raportul asupra sectorului său, Paul Cornea a menționat că – în urma plecării în străinătate în ultimele zile ale anului analizat, 1968, și a D-tale și a lui Stancu Ilin – nu are la îndemână nici rapoartele și nici lucrările amândurora. Propunându-se să vi se scrie în acest sens, eu am luat cuvântul și am propus ca – în ceea ce te privește pe Dumneata, având în vedere că nu ai mult timp de stat la Paris și fiecare clipă e prețioasă pentru lucrul D-tale acolo – să nu ți se ceară să finizezi lucrarea înainte de a te întoarce în țară, ci numai să trimiți un scurt raport de activitate pe 1968. Cred că ți-a scris Paul Cornea în acest sens – deoarece propunerea mea a fost acceptată întocmai de către conducere, în ședința prealabilă.

Noi am început să lucrăm la tema 1969, legăturile noastre cu folclorul. Te-aș ruga să te interesezi dacă există pe acolo lucrări despre această legătură în ceea ce privește literatura franceză sau chiar alte literaturi (evident în limba franceză) despre alte literaturi europene în tangență cu folclorul. Despre perioada de care urmează să te ocupi D-ta – aceea a romantismului – este evident că există lucrări. Ne interesează aici în primul rând metoda de lucru și organizarea internă a acestor lucrări și apoi concluziile la care ajung autorii lor, în ceea ce privește fazele procesului de apropiere sau îndepărtare de folclor a literaturii citadine.

Încolo, pe aici zăpadă îmbelșugată, precum vei fi auzit – semne ale unui an mănos – și câte un pui de geruleț, ca pe la noi. Înainte de a începe scrisoarea, am vorbit la telefon cu doamna D-tale. Era bine sănătoasă, numai nițel îngrijorată că n-a mai primit scrisoare de la D-ta în ultimul timp. Îmi spunea că s-a interesat la Academie de mersul cererii D-tale de prelungire, dar că lucrurile merg acolo încet. Să sperăm că se vor rezolva cu bine. Mă voi interesa și eu, la prima ocazie.

În privința ziarului lui Gănescu, te rog să mă ierți, dar probabil ți-am indicat titlul greșit. Exact este «Le Courier du Dimanche» – l-am găsit menționat în 1858,

în «L’Etoile du Danube» a lui Kogălniceanu. Apropo, dacă ai putea nota, cu această ocazie, care dintre periodicele românești – și cu deosebire cele din epoca luptei pentru Unirea Principatelor – există în colecții complete în bibliotecile mari ale Parisului? De asemenea, te rog mult. Există, în anii 1894–1898, la Paris, o publicație *Bibliographia physiologica* – despre care am numai mențiunea că ar fi fost scoasă de savantul fiziolog român Jean Atanasiu, în colaborare cu celebrul psiholog francez Charles Richet. Dacă ai putea copia exact frontispiciul acestei publicații și titlurile în pagini sau contrapagini ale copertei unde e menționat Jean Atanasiu. Cu vii mulțumiri,

Ovidiu Papadima”

Am fost atunci tare bucuros că am putut să îndeplinesc toate solicitările lui Ovidiu Papadima, mai ales aceea de a cerceta amănunțit ziarul „Le Courier du Dimanche” al românului Grigore Gănescu, apărut la Paris în 1858, în favoarea Unirii Principatelor Române, datele comunicate de mine fiind menționate apoi în monumentală *Bibliografie analitică a periodicelor românești*, elaborată în colaborare cu Ion Lupu și Nestor Camariano.

La 17 februarie 1969, Ovidiu Papadima îmi scria:

„Dragă Teodore,

Am primit atât scrisoarea Dumitale din 6 februarie, cât și salutările trimise prin doamna Tatiana Nicolescu. Îți mulțumesc călduros, îndeosebi pentru cele din urmă. Pe de altă parte, atât eu, cât și Ion Lupu îți mulțumim pentru datele pe care ni le-ai comunicat în legătură cu activitatea ziaristică a românului Gr. Gănescu în 1858. Deoarece noi la «Bibliografia analitică» nu trebuie să consemnăm toate bogatele date pe care ni le-ai transmis – și bine ai făcut, ca să știm despre ce e vorba – sunt de părere să le valorificăm sub forma unui articol semnat de Dumneata chiar așa cum ne-ai relatat în scrisoare, numai cu titlul adăugat: *Un gazetar român la Paris, în timpul realizării Unirii Principatelor: Grégory Ganesco*, în «Revista de istorie și teorie literară», la rubrica «Texte și documente». Ar fi un prim indiciu concret al rezultatelor șederii Dumitale de acum, în Franța. L-am tehnoredactat eu astfel ca să aibă forma unui articol.

În legătură cu această ședere, mă bucură vestea că ai obținut prelungirea până la 21 martie. De aici, mi-a spus Al. Dima că s-au dat avizele favorabile din partea Institutului, pentru această prelungire. Îți urez succes și spor la muncă și rezistență financiară cât mai lungă.

Eu și cu I. Lupu mai facem un mic apel la Dumneata, tot în legătură cu bibliografia periodicelor. Te rugăm să cauți să vezi periodicul intitulat *Bibliographia physiologica*, apărând la Paris în anii 1894–1898. După câte știi, printre colaboratorii ei a fost și savantul român Ioan Atanasiu, numele lui în această revistă și cât timp se menține (câți ani a colaborat? de când și până când?). Dacă

apare cumva numele lui pe frontispiciul revistei, pe foaia de titlu a colecției, eventual printre redactorii ei – de copiat numai aceste anunțuri.

Cât privește faimosul Ed. Piquet și evoluția pastoralei, s-ar putea ca el să fie Piquet (cu g, G). Acolo l-ai căutat? În orice caz, eu la București am avut cartea în mână și am făcut extrase din ea, pe care le-am revăzut acum. Ele fiind însă scrise pe hârtie de ziar (pe verso unor corecturi de la «Revista Fundațiilor»), care absorbea cerneala, scrisul nu e astăzi prea descifrabil, ceea ce mă face să cred că numele ar putea fi și Piquet. Dorindu-ți multă sănătate, rămân al Dumitale,

Ovidiu Papadima”

Într-adevăr, articolul a apărut cu titlul „*Le Courier du Dimanche*” și activitatea ziaristului român Grégory Ganesco în timpul realizării Unirii Principatelor, semnat cu numele meu, în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 3 din 1969. Când am plecat la Paris, Ovidiu Papadima mi-a alcătuit o bogată bibliografie de cercetat în legătură cu structurile tematice ale operei lui D. Bolintineanu, în raport îndeosebi cu literatura franceză. În bibliografie se afla și lucrarea pe care o căutam în zadar la autorul Piquet și nu o găseam. Presupunând că ortografierea numelui putea fi eronată, Ovidiu Papadima mi-a răspuns să-l caut la Piquet, ceea ce s-a adeverit a fi numele corect al autorului lucrării *L'Evolution de la pastourelle du XII-e siècle à nos jours (1927)*, lucrare pe care am folosit-o în teza mea de doctorat.

La publicarea tezei mele *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, eruditul meu profesor și conducător științific m-a onorat cu un substanțial comentariu intitulat *Monografia unui mare poet-patriot*, apărut în ziarul „România liberă” din 1 septembrie 1971, din care citez: „Teodor Vârgolici a pus accentul major al lucrării sale pe biografia poetului, ca generatoare a operei lui, și pe situarea ei în contextul european al epocii. Cercetarea atentă a vieții lui Bolintineanu la Paris, în anii 1845–1848 și 1849–1857, îi dă prilej autorului să contureze o foarte interesantă și vie frescă a comportării românilor în capitala Franței, ca studenți în anii de pregătire și în miezul Revoluției din februarie 1848 și apoi ca fruntași ai revoluției din Țara Românească, exilați după sfârșitul dureros al acestei revoluții. În context, reliefează cu amănunte noi și semnificative personalitatea marilor prieteni ai României, romanticii vizionari Edgar Quinet și Jules Michelet. Reconstituirea atmosferei de la Collège de France – instituție universitară cu caracter popular, fără obligația înscrierii și a examenelor, dar plină de atracție, prin prestigiul cursurilor ținute de aceștia și de marele poet revoluționar polonez Adam Mickiewicz – e astfel unul dintre capitolele cele mai grăitoare ale cărții. De asemenea, paginile cu bogate amănunte inedite despre Biblioteca Română din Paris, ca factor unificator al studențimii din cele trei țări românești de atunci. Paralel, autorul înfățișează evoluția poeziei lui Bolintineanu, de la tonurile elegiace ale debutului la accentele

viguroase, tonice, ale poeziei de inspirație socială și patriotică. Dar acestea sunt numai unele dintre darurile de preț pe care ni le aduce monografia recentă a lui Teodor Vârgolici”.

*

După ce am plecat de la Institut, în decembrie 1969, fiind numit redactor-șef al Editurii Minerva, mă vedeam mai rar cu Ovidiu Papadima, dar mențineam o permanentă legătură sufletească prin intermediul corespondenței și, practic, al telefonului. Am fost fericit că am putut să-i public, în Editura Minerva, două lucrări fundamentale, *Scriitorii și înțelesurile vieții*, în 1971, și *Ipostaze ale iluminismului românesc*, în 1975. Corespondența noastră era o comunicare intimă a unei afecțiuni pe care o aveam reciproc, profesorul și discipolul său. Spre pildă, din stațiunea Neptun, la 19 iulie 1970, îmi trimitea aceste rânduri, pe o ilustrată:

„Dragă Teodore,

Profit de o zi în care zeul Neptun – patronul stațiunii noastre și al hotelului unde locuim – a binevoit să dezlănțuie un fel de Boreas foarte rece, care ne ține departe de plajă – și mă gândesc la bunii prieteni, între care Dumneata, știi bine, deții un loc de cinste, încă de mult. Vă dorim numai bine, Dumitale și Doamnei. Și cât de curând un concediu plăcut! Ovidiu Papadima”.

De bună seamă, de sărbători și de Anul Nou ne felicitam reciproc, dar cea mai emoționantă a fost cea trimisă de Anul Nou 1985:

„Dragă Teodore,

Îți trimitem acest tăcut și cuviincios bătrânesc semn de carte, ca semn al dragostei și prețuirii noastre pentru cărturarul și scriitorul de seamă care ești, pentru noi toți și pentru marele public, Dumneata. Îl însoțim și noi cu aceleași bune urări cu care ne-ai cinstit și Dumneata pe noi, dorindu-ți Dumitale și Doamnei Liliana, Sărbători fericite! Și Anul Nou 1985 la mulți ani cu sănătate, voie bună, viață luminoasă și rodnică. Vă îmbrățișează Ștefania și Ovidiu Papadima”.

Gânduri frumoase despre Ovidiu Papadima cred că au toți cei ce i-au cunoscut bunătatea sufletului și superioritatea spiritului.

*

Eu și soția mea nu ne aranjam concediile în funcție de cele ale prietenilor sau cunoscuților noștri, dar într-o vară s-a întâmplat să ne întâlnim cu Ovidiu Papadima la mănăstirea Agapia. Dânsul era deja acolo, cu familia și, desigur, timp de două săptămâni le-am fost alături.

Într-o zi am fost împreună la casa lui Al. Vlahuță. Am privit-o din afara ferestrelor, tăcuți fiecare, neîndrăznind să cerem să ni se deschidă zăvoarele de către acea măicuță destinată a o feri de cea mai mică invazie de vizitatori. Casa era destul de șubredă și de neîngrijită.

În altă zi, tot împreună am hotărât să mergem la mănăstirea Văraric. Încet, încet am putut să urcăm acea coastă cam greută pentru mine și ne-am trezit în „pădurea de argint”. Cred că fiecare dintre noi ne-am gândit la Eminescu, dar nu i-am rostit numele. În fața noastră, cei doi feciori ai profesorului Papadima, pe atunci copii, își disputau conflictele, doar ironia părintească a tatălui lor reușind să-i potolească.

Închei această incursiune din viața mea alături de profesorul Ovidiu Papadima, cu sfiala de a nu fi spus prea mult sau prea puțin, dar convins de calitatea caracterului său care purta pecetea unei civilizații din care răzbătea o noblețe sufletească și spirituală rar întâlnită.

*

Am fost profund emoționat când fosta mea colegă de Institut, Dorina Grăsoiu, care și dânsa l-a avut pe Ovidiu Papadima conducător științific al doctoratului său, a alcătuit o interesantă și valoroasă antologie de texte privitoare la *Viața cărților lui Ovidiu Papadima*, apărută la Editura Vestala, reconstituind aspectele semnificative ale acceptării critice a operelor sale, începând din 1941 până în epoca actuală. Am comentat această antologie în cronică literară intitulată *Plurivalența personalității lui Ovidiu Papadima*, publicată în „Adevărul literar și artistic”, nr. 747, din 14 decembrie 2004.

După o substanțială *Prefață* analitică a receptării critice, Dorina Grăsoiu a însoțit volumul cu un *Tabel cronologic* al vieții și operei lui Ovidiu Papadima, iar, în final, a introdus un capitol de *Repere bibliografice*. Pentru a contura mai clar concepția, viziunea și contribuția originală a lui Ovidiu Papadima din diversele domenii ale creativității și spiritualității românești pe care le-a cercetat în operele sale, Dorina Grăsoiu a sistematizat receptarea critică pe capitole distincte în funcție de structura tematică a acestor opere, iar în cadrul capitolelor, în ordinea cronologică a publicării cronicilor literare și comentariilor consacrate operelor respective. Mai întâi, în capitolul *Pro domo* sunt reproduse profesiunile de credință ale lui Ovidiu Papadima, capitolele următoare prezentând modul în care a fost receptat ca *Folclorist*, *Critic literar* și *Istoric literar*, încheindu-se cu un grupaj de *Sinteze*. Așa cum remarcă și Dorina Grăsoiu în prefață, cu excepția privirilor sintetice din ultimul capitol, datorate lui Marin Bucur, D. Micu, I. Opreșan și Stancu Ilin, până acum nu avem un studiu monografic asupra lui Ovidiu Papadima. De aceea, antologia receptării critice a operei sale merită apreciată cu o primă etapă stimulatorie a unei viitoare exegeze. În prefață, Dorina Grăsoiu trasează și câteva

sugestive jaloane interpretative, în funcție de diversitatea creativității lui Ovidiu Papadima, de structura plurivalentă a personalității sale, axată îndeosebi pe raportul dintre etnie și etic în lucrările pe care le-a elaborat, argumentându-se că factorul estetic nu a fost neglijat niciodată în demersul său analitic.

Deși în prima parte a activității sale creatoare a practicat exclusiv cronică literară, îndeosebi în revista „Gândirea”, între anii 1932 și 1938, Ovidiu Papadima s-a afirmat, editorial, în 1942, cu un volum de o cu totul altă factură și substanțialitate, conținând *O viziune românească a lumii*, elaborat în perioada 1936–1939, bazat pe coordonate folclorice, pe raportul dintre etnic și etic al ființei naționale. De aceea, în prima secțiune a receptării critice, Dorina Grăsoiu prezintă întâi *Folcloristul*, incluzând aici și cealaltă vastă lucrare a lui Ovidiu Papadima, *Literatura populară română*, din 1968, pentru a contura o imagine unitară asupra acestei dimensiuni a personalității sale. Într-o cronică literară publicată în „Timpul” din 12 octombrie 1942, Petru Comarnescu releva că *O viziune românească a lumii* este „cea mai luminoasă și mai semnificativă inițiere în *Weltanschauung*-ul românesc”. În lucrarea sa, Ovidiu Papadima pornește de la premiza că viziunea românească a lumii este relevantă de creația populară, folclorul reprezentând totalitatea formelor de viață spirituală anonimă și colectivă a poporului român, văzută în stratul cel mai primar și deci cel mai conservator, țărănimea. Cercetând folclorul românesc, Ovidiu Papadima a descifrat acele coordonate care se încheagă armonios într-un tot organic, afirmând lapidar: „Felul în care poporul vede lumea la noi este organic creștin”. În ampla sa analiză consacrată acestui studiu, apărută în „Universul literar” din 30 august 1943, Melania Livadă sintetiza trăsăturile psihice și metafizice ale creației folclorice descifrate de Ovidiu Papadima: „*Credința într-o armonie și o corespondență permanent urmărită și gândită, între lumea pământească și cea transcendentă; într-o întrepătrundere din voință dumnezeiască, a celor două lumi: înțelepciunea ortodoxă și rod al unei adânci și tragice experiențe istorice, că binele și răul se cumpănesc și coexistă cu necesitate în această lume – de unde simțul echilibrului și rezistența la suferință; nevoia și dragostea de concret ce își au rădăcina în necesitatea ortodoxă și organicistă de fuzionare a perspectivelor umane cu cele cosmice, transcendente – imposibil de înțeles altfel*”, apoi concepția *animistă*, un puternic sentiment al milei și milosteniei „de sursă tot creștină, *rânduiala, sentimentul naturii, fatalismul, o concepție gravă a păcatului*”.

O bună ilustrare a receptării se observă la o altă lucrare fundamentală, *Literatura populară română*, din 1968, prin opiniile competente formulate de specialiști în domeniul folcloristicii. De pildă, în „Tribuna” din 17 octombrie 1968, Ion Taloș sublinia: „Când pornește la studiul doinei, O. Papadima cunoaște atât bibliografia teoretică asupra problemei, cât și numeroase culegeri folclorice, pe care le pune la contribuție. De aceea îi e posibil să stabilească locul doinei în cadrul celorlalte specii lirice: cântecul propriu-zis, cântecul de leagăn, «hora lungă» maramureșeană, și să stabilească originile doinei ca melodie; o amplă documentare dovedește și studiul «universului fizic al liricii populare»: peisajul local, personaje

și elemente istorice, cerul, râul, muntele, cadrul, anotimpurile, flora și fauna ce poate fi întâlnită în lirică. Țn cadrul «universului moral» al liricii, O.Papadima prezintă cântecul de înstrăinare și dor, de cătănie și haiducie. Un capitol separat cercetează cântecul de dragoste, altul pe cel de joc și strigăturile, iar altul – cântecul de leagăn”.

În comentariul publicat în „România liberă” din 18 octombrie 1968, Ion Dodu Bălan releva îndeosebi capitolul *Substanța poetică a mitului folcloric*, unde „problema nouă pe care o aduce Ovidiu Papadima este de a ști ce a luat și cum a luat literatura noastră cultă din literatura populară”. Faptul că Ovidiu Papadima nu cercetează literatura populară ca fenomen strict etnografic, ci cu preocuparea de a demonstra că „există o complexă estetică a folclorului, o poetică și o stilistică a lui”, este analizat de I. Opreșan în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 2 din 1969.

Activitatea de critic literar a lui Ovidiu Papadima a fost sintetizată mai întâi în volumul *Creatorii și lumea lor*, din 1943, înregistrând aprecieri elogioase în presa vremii. Principiile care l-au condus în exercitarea actului critic au fost precizate în cuvântul introductiv *Pentru cititor*, invocate de mai toți comentarii săi: „Cred în asta numai și numai ca unul din înaltele moduri ale omului de a răspunde marilor întrebări ale vieții și lumii. [...] Privind neconținut arta în legăturile ei adânci cu viziunea lumii și cu etnicul, nu îi facem nici o nedreptate. Nu o subordonăm, nici nu o pierdem, căci nu uităm un moment că ea este întâi de toate formă, cu logica ei interioară total deosebită – și de cea a gândirii filosofice și de cea a credinței religioase și de cea a faptei politice. Dar în același timp nu o vedem nici ca simplu meșteșug ori comerț, fiindcă iarăși nu uităm nicio clipă că și arta e una din atitudinile existențiale ale omului în cosmos, unul din modurile lui de a da expresie viziunii sale a lumii”.

Conexiunea viziunii artistice cu reverberațiile categoriale ale folclorului au fost puse în lumină de Petru Comarnescu, în „Timpul” din 2 și 6 mai 1943: „Aproape tot ceea ce scrie și judecă d-sa este cârmuit de condiția integrării în spiritul folclorului, înțeles ca o lume artistică și morală exemplară, ca normă a organicității unei opere literare moderne, ca unitate de măsură pentru creatorii mereu confrunțați dacă sunt sau nu legați de lumea lor tradițională, de stilul ei supraindividual, de valorile-i sufletești”.

Valențele criticului literar au fost reliefate de Mihail Chirnoagă, în „Viața” din 21 martie 1943: „Dl. Papadima are gust, puterea de a discerne, sinceritate, entuziasm și chiar acel lirism atât de necesar oricărei pagini scrise. Dl. Papadima ni se prezintă integru, fără fisuri, în posesia unui sistem ideologic ce se afirmă cu îndrăzneală, neșovăitor și, indiferent de credințele ideologice, este imposibil să nu simți tăria scriitorului și să nu guști personalitatea sa agitată într-o demonstrație plină de interes”.

Antologia realizată de Dorina Grăsoiu reflectă și modul în care au fost receptate operele de istorie literară ale lui Ovidiu Papadima, precum *Neam, sat,*

oraș în poezia lui Octavian Goga, Anton Pann, „Cântecele de lume” și folclorul Bucureștilor, Heinrich von Kleist, Ion Pillat, cu excepția studiului *Poezie și cunoaștere etnică*, despre care se precizează, în prefață, că a rămas fără ecou la apariția sa în negura anului 1944. Alături de acestea se situează două lucrări esențiale, monografia *Cezar Bolliac* (1966) și *Ipostaze ale iluminismului românesc* (1974). Cu o intuiție sigură și rigoare analitică, în cronică literară apărută în „Scânteia tineretului” din 20 iulie 1966, C. Stănescu definește cea mai importantă și caracteristică dimensiune a personalității lui Cezar Bolliac, aceea a ziaristului, care „găsește în cartea lui Ov. Papadima un loc substanțial, pe deplin întemeiat. Acest «romantic în jiletcă roșie», cum l-a numit cineva, cu vocație militantă pusă cu pasiune în slujba unor idealuri generoase, progresiste, e un ascuțit mânuitor al condeiului muiat în cerneala fierbinte a actualității epocii lui”.

O analiză atentă a sintezei despre *Ipostazele iluminismului românesc* au întreprins Mihai Zamfir în „Luceafărul” din 19 iunie 1976 și Mircea Popa în „Echinoc” din septembrie–octombrie 1976. În medalionul pe care i l-a închinat în „Buletinul Societății de Științe Filologice” pe anul 1980, I. Oprea releva, cu deplină justete, că Ovidiu Papadima are „profilul unui literat de vastă cultură, cu preocupări complexe și trăsături distinctive, de mare originalitate, ce-i asigură un loc singular în hotarul literaturii române”.

Abstract

Ovidiu Papadima truly deserved his place between *The Creators and Their World*, because he transmitted to the world their message, by his wide and remarkable book named like that. By the time, Ovidiu Papadima's great scientific prestige had been recognized by the authorities, so he was allowed to prepare scholars for the PhD title. Teodor Vargolici was between the first of them. O.P. has decided for him to have as the main theme, a book about Dimitrie Bolintineanu. O.P. was respected as a folklorist, literary critic and literary historian. O.P. became famous as an writer in 1942, after he published the volume *A Romanian Vision of the World*. In an article, Petru Comarnescu wrote that *A Romanian Vision of the World* is “ the most lightning and signifying initiation in the Romanian Weltanschauung”. Studying the Romanian folklore, O.P. has declared that: “The way the people are seeing the World is organic Christian”.

Key words: Ovidiu Papadima, Literary History, Dimitrie Bolintineanu, Romanian.